

JELENA ŽARKOVIĆ
MARKO VLADISAVLJEVIĆ

EKONOMSKI EFEKTI USLED MANJEG UČEŠĆA ŽENA NA TRŽIŠTU RADA¹

SAŽETAK

1. ŠTA JE CILJ STUDIJE?

Razlika u stopi zaposlenosti među polovima u Srbiji iznosi 13.5 procentnih poena u korist muškaraca. Manji broj žena na tržištu rada ne predstavlja gubitak samo za njih lično već dovodi do gubitka za društvo u celini. Na individualnom nivou, veća zaposlenost nije samo važna za ostvarivanje materijalne sigurnosti već pruža i kvalitetniji život usled psiholoških prednosti kao što je osećaj pripadanja, identiteta, autonomije, samopoštovanja i posedovanja socijalnog statusa. Za društvo, manja zaposlenost žena dovodi do smanjenja javnih prihoda po osnovu neplaćenih poreza na rad. Takođe, propuštena zarada koju je žena mogla da ostvari da je zaposlena predstavlja gubitak za privredu jer su neke firme mogle da ostvare dodatni prihod od prodaje proizvoda i usluga toj osobi. Državni budžet će biti uskraćen za dodatne poreze koji su mogli biti naplaćeni (npr. porez na dodatu vrednost). Istovremeno, javni rashodi su veći jer nezaposlene žene imaju pravo na naknadu za nezaposlenost, novčanu socijalnu pomoć i druge vidove pomoći iz budžeta.

Ovo istraživanje nastoji da pruži procene ukupnih ekonomskih gubitaka usled manje zaposlenosti žena. Do sada takve procene nisu vršene i zato su naši nalazi važni kako bi se bolje planirale politike usmerene ka unapređenju rodne ravnopravnosti. Metodologiju koju je razvio Eurofound² primenili smo na podacima Ankete o prihodima i uslovima života (Survey on income and living conditions, SILC) za Srbiju. Prema podacima ankete SILC, populaciju žene radnog uzrasta čini oko 2,1 miliona žena od čega su 58,1% aktivne (zaposlene 44,3%, a nezaposlene 13,8%), a neaktivne žene čine 41,9%.

- 1 Ova studija je nastala u okviru projekta "Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti", koji sprovodi Agencija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), uz finansijsku podršku Evropske unije. Izradu studije je kroz GIZ u Srbiji podržalo i Ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj Savezne Republike Nemačke (BMZ). Stavovi izneti u studiji pripadaju isključivo autorima i autorkama, i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija, BMZ/GIZ ili bilo koje druge organizacije pod okriljem Ujedinjenih nacija
- 2 Eurofound (2012), NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

2. KOLIKO GUBIMO KADA ZAPOSLENOST ŽENA ZAOSTAJE ZA ZAPOSLENOŠĆU MUŠKARACA?

Analizirali smo dve vrste troškova:

1. direktne troškove za javne finansije - to su potencijalne uštede u socijalnim transferima koje nastaju kada žene rade;
2. indirektno troškove - propuštene zarade kao i pripadajući iznos poreza i doprinosa koji bi bio uplaćen u državnu kasu da je više žena angažovano na tržištu rada.

U strukturi ukupnih troškova usled manjeg radnog angažovanja žena najveće je učešće propuštenih zarada i poreza i doprinosa koji bi na njih bili plaćeni. Oni čine skoro 95% ukupnih troškova dok ostalih 5% čine socijalne naknade u vidu dečijeg dodatka, novčane socijalne pomoći, naknada za nezaposlenost i naknada za invaliditet. To nije mali iznos na godišnjem nivou - 86 miliona evra za porodične i individualne socijalne naknade koje dobijaju žene koje ne rade. Ovde nalazimo i da su izdaci za socijalne transfere veći za žene s osnovnim nivoom obrazovanja nego za one sa srednjom školom i fakultetskom diplomom.

Generalno gledano, ukupni troškovi koji postoje zbog jaza u zaposlenosti između žena i muškaraca, odnosno činjenice da su žene manje angažovane od muškaraca na tržištu rada, procenjeni su na 1,8 milijardi evra ili skoro 4.8 % bruto domaćeg proizvoda. Drugim rečima, da je stopa zaposlenosti žena jednaka stopi zaposlenosti muškaraca, tj. ukoliko bi rodni jaz u zaposlenosti bio potpuno zatvoren, društvo bi bilo na dobitku i to u iznosu od 1,8 milijardi evra. Da bismo lakše izrazili veličinu ovih troškova možemo ih uporediti sa jednim i po budžetom države na obrazovanje.

Da bi Srbija u potpunosti zatvorila rodni jaz u zaposlenosti, na tržištu rada bi trebalo da se zaposli 294,360 žena. Na taj način bi se BDP Srbije povećao za 4,8%.

Ukupni troškovi zatvaranja jaza u zaposlenosti između žena i muškaraca (u milionima)

Obrazovanje	Godine	Broj žena potreban da se zatvori jaz u zaposlenosti	Ukupni troškovi	Individualne naknade	Porodične naknade	Indirektni troškovi
Osnovno	20/34	13,286	8,711	136	889	7,686
	35/49	34,123	24,277	257	1,327	22,692
	50/64	50,787	34,986	584	1,269	33,133
Srednje	20/34	52,783	38,771	113	1,706	36,951
	35/49	62,412	51,523	181	1,136	50,206
	50/64	68,081	51,734	1,609	854	49,272
Visoko	20/34	0	0	0	0	0
	35/49	7,691	9,713	0	50	9,663
	50/64	5,198	7,206	241	36	6,928
Ukupno žena			294,360			
Ukupno (RSD)			226,921	3,122	7,267	216,532
Ukupno (€)			1,870	26	60	1,785

U slučaju kada posmatramo nešto realniji scenario, u kojem ne dolazi do potpunog zatvaranja već samo sužavanja rodnog jaza u zaposlenosti kroz aktiviranje na tržištu rada onih neaktivnih žena koje bi želele da počnu da rade, ukupni troškovi iznose 1,6 milijardi evra ili 4.1% BDP.

3. KOJI FAKTORI ODREĐUJU AKTIVNOST ŽENA?

Naši rezultati pokazuju da postoji nekoliko faktora koji utiču na aktivnost žena u Srbiji:

Kako žene postaju starije verovatnoća aktivnosti opada

- ▶ Obrazovanje pozitivno utiče na aktivnost jer žene sa višim nivoom obrazovanja imaju višu verovatnoću da se aktiviraju na tržištu rada
- ▶ U pogledu bračnog statusa, žene u braku imaju manju verovatnoću da postanu aktivne na tržištu rada nego žene koje nisu u bračnoj zajednici. Takođe, ako je partner zaposlen to povećava verovatnoću da i žena bude aktivna
- ▶ Prisustvo dece u porodici, posebno male dece, smanjuje verovatnoću aktivnosti. Ipak, kod samohranih majki spremnost ka uključivanju na tržište rada je veća u odnosu na žene koje dolaze iz dvoroditeljskih porodica
- ▶ Prisustvo starijih članova domaćinstva (preko 70 godina) ne utiče značajno na aktivnost žena
- ▶ **Faktori ranjivosti.** Rezultati pokazuju da niske kvalifikacije i mali broj godina radnog iskustva, hronično oboljenje ili invaliditet, život u regionima Zapadne, Centralne Istočne i Južne Srbije, posebno u ruralnim krajevima, umanjuje šanse za zapošljavanje žena. Takođe, siromašne žene su manje uključene na tržište rada što je posledica istovremenog postojanja više faktora ranjivosti.

4. PREPORUKE ZA JAVNE POLITIKE

Kroz obrazovne politike bi trebalo podržati trend rastućeg obrazovnog nivoa žena, imajući u vidu pozitivan uticaj višeg nivoa obrazovanja na aktivaciju žena na tržištu rada. Žene u Srbiji sa univerzitetskom diplomom imaju veće šanse da se aktiviraju na tržištu rada u odnosu na druge evropske zemlje (izuzev Istočne Evrope gde, takođe, nalazimo sličan rezultat kao i u Srbiji).

Zapadna, i Centralna Srbija trebalo da budu u fokusu kreatora javnih politika kako bi se investicije u prvom redu usmerile ka tim delovima zemlje u cilju rasta ukupne zaposlenosti. Regionalno posmatrano, najveći rodni jaz u zaposlenosti nalazimo u regionu Zapadne i Centralne Srbije, gde muškarci imaju za 16,6 procentnih poena višu stopu zaposlenosti od žena

Trebalo bi sprovesti evaluaciju aktivnih programa tržišta rada imajući u vidu rodnu perspektivu. I dalje ne postoji evaluacija nekog programa gde su u fokusu

bile žene pa tako i ne znamo koji od aktivnih programa tržišta rada daje bolje rezultate u pogledu njihove veće zapošljivosti. Ovo bi bio važan input za Nacionalnu službu za zapošljavanje u njihovom radu sa ženama, i to posebno u filijalama koje su prisutne u regionima Srbije gde postoji izraženiji rodni jaz u zaposlenosti.

Važno je analizirati prepreke koje postoje na putu veće zaposlenosti žena u ruralnim krajevima. Ako pogledamo podelu na ruralne i urbane delove zemlje, jaz u rodnoj zaposlenosti u ruralnim krajevima iznosi 21 procentni poen dok u urbanim krajevima iznosi svega 9 procenti poen.

Potrebno je nastaviti s naporima usmerenim ka daljem unapređenju položaja osoba s invaliditetom i uklanjanju sistemskih prepreka za njihovo uključivanje na tržište rada.

Nova istraživanja bi trebalo da osvetle faktore ranjivosti koji doprinose izrazito niskoj stopi zaposlenosti siromašnih žena. Stopa zaposlenosti siromašnih žena iznosi svega 20%. To može biti posledica istovremenog dejstva više faktora ranjivosti: nižeg obrazovanja, života u određenim regionima zemlje ili u ruralnim krajevima.

Neophodno je povećati broj i pristupačnost usluga čuvanja dece jer je to najbolji put za značajnije uključivanje žena na tržište rada. Ova analiza pokazuje da na aktivaciju žena značajno utiče starost dece. Rodni jaz u zaposlenosti iznosi čak 25 procentnih poena kada je najmlađe dete uzrasta do 3 godine, što može da sugeriše da su usluge čuvanja dece nedostupne ili nepristupačne u pogledu cene.

Početak naredne godine trebalo bi sprovesti istraživanje u cilju procene broja žena koje su prestale da rade zbog većih obaveza u kući i brige o deci tokom epidemije virusa korona. Epidemija je dodatno aktuelizovala temu balansa između porodičnog i privatnog života. Prenošenje radnih obaveza u kućne uslove komplikuje situaciju posebno za žene s obzirom da je na njima najveći deo tereta poslova vezanih za brigu o deci i domaćinstvu.

Potrebno je uraditi novo istraživanje o položaju Romkinja na tržištu rada. Stopa zaposlenosti Romkinja iznosi tek 12%. Analiza se bazirala na poslednjim raspoloživim podacima, koji su uključivali kategoriju nacionalnosti kao anketno pitanje, a to je bila Anketa o radnoj snazi iz 2016. godine. S tim u vezi, da bi se bolje osvetlili faktori koji sprečavaju romsku populaciju da se u većoj meri aktivira na tržištu rada, bilo bi korisno da se organizuje sprovođenje novog istraživanja na tu temu.

